

Csepel. Kinek, mit rejt e név? A Nagy- és a Kis-Duna ölelte szigetről Anonymus így emlékezik: „Arpád vezér és nemesei bemenvén a szigetbe és azon hely termékenységét és bujaságát, a Duna vízének erősségét látván, a helyet kimondottan megszerették és elhatározták, hogy fejedelmi sziget legyen. Arpád vezér mindjárt mestereket hozatván, derék fejedelmi lakokat csináltata, és a hosszú útban megfáradt valamennyi lovát ide kerítvén, itt parancsolá legeltetni és lovászainak mesterül rendele egy Sepel nevezetű igen értelmes kun embert, ezért is, Sepel lovászmesterek ott-tartózkodása miatt nevezték azon szigetet Sepel nevéreől mind a mai napig...”

Bár a köztudat a későbbi korokban is megőrizte Csepel nevét, annak mai jelentése csak századokkal később, Weiss Manfréd 1892-ben bekövetkezett gyár-alapítása után kezdett kialakulni. Ettől számíthatjuk Csepel új-kori történelmét, s egyben azoknak az eseményeknek kezdetét, amelyek nyoma Csepel mostani arculatán is fellelhető. Milyen ez az arc? Csupa ellentmondás, tele ismert és ismeretlen, a múltban, de gyakran a jelenben is gyökeres feszültséggel.

Fabódé a legelőn

Csepel kis, jelentéktelen község volt, amikor a Weiss család őt hold telket bérelt a János-legelőn a község lakóitól. Favázas épülete emeltetett, majd 30—40 férfit és 110 nőt alkalmazott kilőtt töltenyek felújítására és szétszerelésére. Alig telik el néhány év, és a Weiss Manfréd hadianyaggyár a háborúra készülő osztrák—magyar hadsereg egyik legnagyobb szállítója. A gyár munkásszáma az első világháború kitörése után megközelíti a 40 ezret; a tulajdonosok állami támogatást, adókedvezményt, hiteleket kapnak a haditermelés fokozására, ez azonban csopót sem zavarja őket abban, hogy a front mindkét oldalára szállítsanak a csepeli municióból. Az első világháru után pedig: gombostűtől a fazékgig, rézhuzaltól a kerékpárig mindent gyártanak, ami pénz hoz a Weiss-konyhára. A legnagyobb üzlet azonban változatlanul a lőszer, a hadianyag.

Az egykori kisközség a magyar kapitalizmus legerősebb bástyája, fellegvára lett. De a munkásszorgalomé is! A magyar proletariátus szava nem véletlenül és nem eredménytelenül zúgott fel anynyiszor: „Vörös Csepel, vezesd a harcot...”

Bérharcok, sztrájkok, tüntetések, országosan ismert, kiemelkedő forradalmárok és a magyar munkásszótly „névtelen közkatonának” tömege formálja Csepel új arcát a kapitalizmus évtizedeiben. A krónikás dolga nehéz: kit és mit említsen a nevek, az események tömegéből? Az első világháború büntetőszázadában elpusztított, legendás híru főbizalmi, Láng Kálmán, vagy Bajáki Ferencet, Sutor Józsefet, a Tanácsköztársaság népbiztosait; Vörös Istvánt, Hirschfeld Aront, a Kommunisták Magyarországi Pártjának bátor szervezőit; a fegyvertörrel első napjaiban agyonkínzott, kivégzett Szladek Rezsőt, Cwick Jánost, Cservenka Miklóst; az első csepeli munkástanács elnökét, Kertész Mórt; a Vörös Segély mártírjait, az illegális kiadványok terjesztőit: Bagi Ilnát, Váradi Jenőt, Vörös Istvánt, Porst Bélát; a spanyol internacionalistákat: Zsinkó Vilmost, Papacsek Pétert, Keszöcze Endrét, a nyilasok által brutálisan meggyilkolt Koltói Annát; Sopronkőhidán, a felszabadulás előtti pillanatokban Bajcsy-Zsilinszky Endrével és Pesti Barnabással együtt kivégzett csepeli ifjúmunkásokat: Kreutz Róbertet, Pataky Istvánt; a nyilasok elleni tűzharcban elesett Kormos Lászlót, az ötvenhatos ellenforradalmárok kezétől meggyilkolt Kalamár Józsefet, Kupper Bélát?

Történelmi pillanatképek

E harc nagyszerű, győztes pillanataira is utalva: felidézhetjük az 1918. október 31-én, a polgári demokratikus forradalom napján

Séta a 100 éves Budapesten

Fejedelmi sziget — gyárváros

megalakult első csepeli munkástanács máig páldamutató munkáját, Kun Béla és a többi letartóztatott kommunista vezető kiszabadítását követelő izzó hangulatú tömeggyűlést, az üzenetváltást Leninnel a csepeli szikratávíron, a Vörös Ezred győzelmeit, a munkás szavalókórusokat, színjátszókat, énekeseket, a haditermelést szabotáló akciókat, Csepel kiürítésének megakadályozását. Ez utóbbit — dokumentumok alapján — Csepeli Szabó Béla így idézte vissza egyik írásában:

„A német és nyilas városparancsnok szeme összevillant, mire a lépcsőkön álló magyar katonák és rendőrök felemelték fegyvereiket és nekiszegezték a tömegnek. Egy-két másodpercig dermesztő csend támadt. Aztán egy asszony hangosan felzokogott, majd valaki váratlanul elkezdte, s a tömeg hatalmas zúgni kezdte Vörösmarty Mihály Szózatát: *Hazádnak rendületlenül, / Légy híve, óh magyar...*”

A magyar katonák és rendőrök megdöbbenve leeresztették fegyvereiket és tisztelgették „a nemzet nagysága előtt...” A csepeli munkások győzelmének.”

Az együttérzés, a munkásszolidaritás példái — ez is Csepel. Valaha, az öntögödör izzó lavájába esett munkás családjának kegyeletből, szolidaritásból kis acélszobrot esztergáltak a kihült féméből. 1944 végén, a nyilas terroruralom tetőfokán, egy asszony számon kérte a megfélemlített martinászoktól: miért tűrik tétlenül, hogy az urát, aki szakszervezeti bizalmijuk volt éveken át, kitegyék a gyárból? Hiába fenyegetőzött a gyár katonai parancsnoka, amíg a bizalmi vissza nem vették, nem csapoltak a martinászok. *Kormos Laci* 1944. december 5-én délelőtt még ott tüntetett Csepel kiürítése ellen. Aztán, még aznap meglátta az utcán, hogy fegyveres nyilasok viszik a barátját. Előbb csak szóval, majd fegyverrel kelt a védelmére. A csepeliek a munkás szolidaritásra is emlékezve borítják friss virággal a harcban elesett Kormos fiú sírját.

Új Csepel született

A munkáshatalom éveiben új Csepel született. Nemcsak jogi értelemben lett része Nagy-Budapestnek, de valóságosan: városná, gyárvárossá lett. Az itt élő 80 ezer lakos 75—80 százaléka munkás, többségük a kerületben dolgozik. Évente 25 milliárd forinttal gyarapítják a nemzeti jövedelmet, többel, mint néhány megyéje az országnak. Csepelen működik hazánk legnagyobb iparvállalata, a Csepel Művek. Főként a hazai ellátás, de részben külkereskedelmi szempontból is jelentős a csepeli papír-, textil-, szőrme-, fűtő- és növényolaj, mosószer- és szerzőanyaggyártás. A MAHART Szabadkikötőnek a hajózásban, a Duna Mezőgazdasági Termelőszövetkezetnek Bu-

dapest zöldszélességében, a Merkurnek a személygépköcsi-értékesítésben, az Országos Vízügyi Hivatal csepeli részlegeinek az árvíz- és belvízvédelemben van fontos szerepe.

Szépen megművelt földek között halad a gyorsvasút a kerület központjába, a Tanácsház tere. Új, kialakuló városközpont fogadja itt a látogatót. A harmadik és a negyedik ötéves tervben mintegy háromezer lakás épült, illetve épül e helyen, az ötödik ötéves tervben pedig előreláthatóan további 3500—4000. Ehhez természetesen óvodák, iskolák, üzletek, kommunális és szociális létesítmények tartoznak. A központi beruházások mellett mind nagyobb szerepük van a vállalati támogatással épülő lakásoknak és bölcsődéknek. Eddig 1300 lakás épült vállalati segítséggel. Ez a szám 1100-zal növekszik, ha befejeződik az új lakótelep nemrégiben kezdődött építkezése.

A csepeli munkások önkéntes adományaiból, téglajegyek árából épült fel a Csepeli Munkásotthon, Csillagtelepen, a Kertvárosban, Királyerdőben, mindenütt új lakótelepek emelkednek és megújulnak a kis családi házak. Az új csillagtelepi művelődési ház Radnóti Miklós nevével viseli, a Kis-Duna-parton üdülősáv létesült: strand, úttörő- és ifjúsági tábor. Az évi csaknem 200 millió forintot forgalmazó Csepeli Áruház ugyancsak az utóbbi évek újdonsága.

A sürgető teendők

A kerületi párt-, állami és társadalmi szervek megalapozottan készítik elő Csepel jövőjének, továbbbi fejlődésének terveit. A leg-sürgősebb feladatok: a lakásépítés meggyorsítása, a közoktatási, népművelési, egészségügyi, kommunális és szociális gondok mielőbbi megoldása. A kerület egyik legnagyobb, már-már tarthatatlan problémája: a Rákóczi Ferenc út és a Csepel Művek közötti, 1948 óta szanalásra ítélt terület. Háromszázhatvanegy, szociális és egészségügyi szempontból veszélyes földszintes házból több mint háromezer embert kell sürgősen megfelelő lakásba költöztetni.

Nem ok nélkül hangsúlyozták hát Csepel mai ellentmondásait. Mert bármilyen nagy az igyekezet, a múlt örökségét nem sikerült eltüntetni, sőt a régiék mellé új gondok sorakoznak. Sok a földes, a víz- és villanyvezeték nélküli kis családi ház, kevés az iskola, az óvoda, a napközi, a könyvtár. A tizenhat éven felüliek 50 százaléka nem végezte el a nyolc általánost, 800 csepeli gyerek él veszélyeztetett környezetben. S bár a lakosság számához viszonyítva a két művelődési ház sem elegendő, az igényesebb műsorokon mégis foghíjasok a székcsorok. A sláger: az operett, a könnyű zenés darab. Jelentősen nőtt a rádió- és tévéelfizetők száma, sokaknak szinte kizáróla-

gos szórakozás, kikapcsolódás a televízió — csökken a komoly témájú filmek látogatottsága is.

Évről évre több száz gyereknek nem jut hely az óvodákban; zsúfoltság, óvónőhiány és más okok miatt az óvodák jó része nem képes megfelelő segítséget nyújtani a csepeli gyermekek iskolai előkészítéséhez.

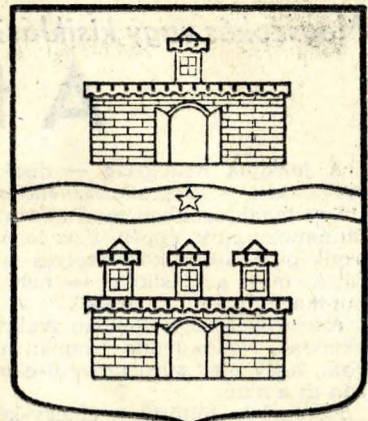
Még rosszabb a helyzet az általános iskolákban. A fővárosban Csepelen a legmagasabb — 190 százalékot meghaladó — a tantermek kihasználtsága; régiiek, korszerűtlenekek az iskolák, az előadótermek, kevés a szertár, a tornaterem, a napközi, az ifjúsági klub, a pedagógusok munkakörülményei mostohák, fizetésük a legutóbbi bérrendezésig Budapesten a legalacsonyabb volt. Csoda-e, ha sok pedagógus hagyja el Csepelt, megy dolgozni más területre, nagyobb fizetésért és könnyebb, kellemesebb munkáért? (Az 1973/74-es tanévben 30 képesítés nélküli pedagógust kellett alkalmazniuk.)

A csepeli gyerekek szívesen tanulnak és mind több szülő erre ösztönzi őket. Az általános iskolát végzetek 98,3 százaléka tanul tovább, s ezzel Csepel harmadik helyen áll a budapesti kerületek sorrendjében. A 98,3 százalékból 42,9 szakmunkásképző iskolában, 39,9 százalék szakközépiskolában és végül — Budapesten a legkevésbé — 15,8 százalék gimnáziumban folytatja tanulmányait. A százalékok mögött az is ott rejtőzik, hogy az általános iskolák nem adnak kellő alapot a gimnáziumi, főiskolai, egyetemi továbbtanuláshoz. A szülők a biztonságos megoldást: a szakközépiskolát, vagy a szakmunkásképzést választják.

A csepeliek véleménye egyértelmű: a közoktatás, a közművelődés, az egészségügyi ellátás fejlődése még akkor is lassú, ha csupán egyetlen tényezőt, a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulásokat veszik figyelembe. De más érvek is indokolják a fejlődés gyorsítását. Mindenképpen az lenne a logikus — mondják —, ha ebben a jelentős munkáskerületben az átlagosnál jobban felszerelt iskolák, képzettebb, anyagilag is megbecsültebb pedagógusok segítenék a munkás fiatalok továbbtanulását, hátrányos helyzetük megszüntetését, a kulturális elmaradottság leküzdését.

Érvek is, tettek is

Nemcsak érvelnek, a lehetőségeiket kihasználva cselekednek is. Társadalmi mozgalom indult az oktatási helyzet javítására, a munkásszülőek tehetséges gyermekeinek támogatására. Megszervezték az iskolák vállalati patronálását; a gyakorlati oktatást részben a gyárak műhelyeiben tartják. A pedagógusok erkölcsi, anyagi megbecsülését is szolgálja a „pedagógus törzsgárda” cím

adományozása. Számos intézkedéssel javították a pedagógusok élet- és munkakörülményeit. A legjobb, legtehetségesebb tanulókat ösztöndíjakkal támogatják. Ifjúsági klub, nyári és téli ifjúsági park, óvodák létesülnek üzemi-társadalmi összefogással.

Különösképpen nagy jelentősége volt a Budapest centenáriumnak tiszteletére kibontakozott „Egy üzem — egy iskola” mozgalomnak. Ennek keretében 11 általános iskola, egy kisegítő iskola és kollégium, tíz tanácsi óvoda felújítását, karbantartását, festését, rendezését végezték el. Az iskoláknak nyújtott társadalmi, üzemi segítség értéke meghaladja a négy milliót. Először fordult elő, hogy a kerület valamennyi iskoláját kívül-belül teljesen tatarozták, felújították. Legalább tíz éve nem kezdtek tanévet a mostanihoz hasonló, rendezett körülmények között. Végre nem kellett a pedagógusoknak, tanulóknak izgulniuk, elkészül-e a tatarozás a tanévnyitásra, megfelel-e a követelményeknek.

Bármilyen fontos azonban az iskolák társadalmi segítése, az iskolahálózat fejlesztése, fenntartása és működtetése, elsősorban mégis állami feladat. Elszert tartják jogosnak és fontosnak az óvoda- és iskolahálózat gyorsabb állami fejlesztését. Enélkül naivitás arról ábrándozni, hogy a csepeli munkások gyerekei egyenlő eséllyel versenyezhetnek a főiskolai, egyetemi felvételeken.

Ma is az élen

A múlt és a jelen, sőt a jelen és a jövő ellentmondásai azonban nemcsak a kerületben, de az üzemekben is tetten érhetők. Igaz, a kerület fejlesztésénél sokkal gyorsabb volt az üzemek, a termelés fejlesztése. A Csepel Művek nagypontosságú szerzőanyaggyárában: tisztára szűrt, friss levegő, állandó hőmérséklet, a szindinamika elvei szerint festett falak, gépek... Cipőre húzott vászonpapucsban, patyolat-tiszta köpenyben, fehér ingben dolgoznak itt a munkások. Ezek az előirt gyártási követelmények.

Mindemellett változatlanul sok az elavult gép, a korszerűtlen termék. A Csepeli Papírgyárban az összedülést megelőzendő, aládúcolt üzemekben termel az öreg masina — sürgető a rekonstrukció! És nemcsak itt, a többi gyárban is egymás mellett él a múlt, a jelen, a jövő. Talán mindennél nehezebb feladat: azt tenni általánossá, ami a holnapot jelenti — az ország, a világ színvonalán mérve.

A fogalom ma sem időszerűtlen: Vörös Csepel. Csak a tartalma lett más. A régi sztrájkokról, a felszabadulás utáni évek harcok tüntetéseiről, a martinkemencék mellé állított burzsujokról, feketézokról inkább csak az idősebbek beszélnek, meg az iskolában a tanárok. Mindamellett Csepel ma is politikál. Az első között hallatja szavát a kül- és belpolitikai kérdésekben, de ami a legfontosabb: a szocializmus építésében igyekszik élenjárni. A termelőkeny, a gazdaságos, a jól szervezett munkában, a gyártás, a gyártmányok korszerűsítésében, emberi, szakmai felkészültségben, felelős állampolgári, közéleti magatartásban. „Vörös Csepel, vezesd a harcot...” — a kor követelményei szerint felelnek meg a régi jelszónak.